

**การพัฒนาสื่อการศึกษาโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เรื่อง 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน
อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์**

**The Development of Educational Media by Using Local Wisdom Collaborative
Process Network Center Based on The Sufficiency Economy Philosophy Topic
“1 Rai Mai Yak Mai Jon” at Kuchinarai District Kalasin Province**

ทศพร เชื้อปรังค์*

Thotsaphon ChueaPrang

อนิรุทธิ์ สติมัน**

Anirut Satiman

บทคัดย่อ

งานค้นคว้าอิสระนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการพัฒนาสื่อการศึกษาโดยการมีส่วนร่วม 2) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาจากสื่อการศึกษาที่พัฒนาโดยกระบวนการมีส่วนร่วม 3) ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อสื่อการศึกษาที่พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยพบว่า บุคคล 3 กลุ่ม คือ ผู้วิจัย ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรตัวอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัย ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยค่าเฉลี่ยคะแนนจากการศึกษาสื่อ พบว่า หลังศึกษาสื่อสูงกว่าก่อนศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน (ก่อน $\bar{X} = 13.32$, S.D. = 1.92 หลัง $\bar{X} = 18.08$, S.D. = 1.34) และจากการคำนวณค่า t พบว่า มีค่ามากกว่า ($t = 27.70$) กล่าวคือ คะแนนหลังการศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จนสูงกว่าก่อนศึกษาสื่อ ความพึงพอใจของผู้ศึกษาสื่ออยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.27)

คำสำคัญ : การพัฒนาสื่อการศึกษา/ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

Abstract

This independent research was conducted in the form of Participatory Action Research (PAR) aiming to 1) examine the process of developing educational media by using collaborative approaches, 2) examine learning achievement from the educational media that have been developed through the collaborative process and 3) examine learners' satisfaction with the educational

* นักศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

** อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

media that have been developed through the collaborative process. Three working groups i.e. the researcher, the Local Wisdom Network Center, and exemplary farmers jointly participated in every step of the research process. The research findings indicated that the difference between before and after learning in the 1-Rai Mai Yak Mai Jon Agricultural Field Study Program was statistically significant at the .01 level i.e. the average achievement score of the learners after learning was higher than before learning (Pre-test $\bar{X} = 13.32$, S.D. = 1.92 Post-test $\bar{X} = 18.08$, S.D. = 1.34). Additionally, the calculated t value was high ($t = 27.70$) i.e. the average achievement score after learning in the 1-Rai Mai Yak Mai Jon Agricultural Field Study Program was higher than before learning. Last but not least, the research found that the learners' satisfaction was at a high level overall mean = 3.93 and S.D. = 0.27

Keywords : Local Wisdom Network Center/ The Development of Educational Media

บทนำ

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืนและสำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดใน 75 จังหวัด ได้คัดเลือกและเชิญปราชญ์ชาวบ้านทั่วประเทศ ซึ่งมีศูนย์การฝึกอบรมและดำเนินการเผยแพร่ความรู้ให้แก่เกษตรกรอยู่ก่อนแล้ว จำนวน 150 ศูนย์ ที่เข้าร่วมโครงการ โดยสนับสนุนงบประมาณผ่านสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด พร้อมมอบหมายภารกิจให้ปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้แนวคิด และประสบการณ์ให้เกษตรกร โดยมีความคาดหวังให้ปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ในการเปลี่ยนวิธีคิดของเกษตรกร ชี้นำให้เกษตรกรสามารถค้นหาปัญหาเหล่านั้นตามประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละท่านที่ได้ดำเนินการจนสามารถแก้ปัญหาของตนเองหลุดพ้นจากความยากจนและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2551: 7) ซึ่งศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน (ประกาศในนาม พระมหาสุภาพ พุทธิวิริย) มีการกิจพัฒนาครอบครัวเกษตรกร และสร้างเครือข่ายเพื่อการพึ่งพาตนเองและ

พึ่งพากันเองจนถึงปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์วิทยากรเกษตรกรผู้เข้าศึกษาภายในศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน พบว่าการให้ความรู้แก่เกษตรกรที่มาศึกษาเรื่องเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่งั้นนั้นเป็นเรื่องที่โดดเด่นสำหรับศูนย์แห่งนี้ที่สุด โดยวิทยากรพาคณะผู้เข้าชมไปยังสถานที่จริงและบรรยายไปตลอดทางการชมแปลงต้นแบบ วิทยากรให้สัมภาษณ์ถึงปัญหาที่พบบ่อยครั้งเมื่อมีเกษตรกรมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก บางครั้งมีเกษตรกรจำนวน 60-200 คน ทำให้การชมแปลงต้นแบบไม่ทั่วถึง ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกษตรกรที่เข้ามาศึกษาดูงานพบว่า เกษตรกรฟังวิทยากรบรรยายไม่ทัน จึงประสงค์จะได้เอกสารแจก เพื่อนำกลับไปทบทวนเมื่อลงมือปฏิบัติจริง ปัญหาดังกล่าวเกิดจากผู้ส่งสาร (ปราชญ์ชาวบ้าน และวิทยากร) ยังขาดการรวบรวมองค์ความรู้ให้เป็นเอกภาพ และขาดวิธีการสื่อสาร (องค์ความรู้ 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่งั้น) เพื่อให้เข้าใจง่าย เช่น ขาดสื่อเพื่อการสอน ส่งผลให้ผู้รับสาร (ผู้เข้าศึกษา) ได้รับประโยชน์จากการเข้าศึกษาดูงานได้ไม่เต็มที่ ซึ่งฐานปณิธิ ธรรมเมธา (2541: 21) กล่าวถึงขั้นตอนการเรียนรู้ดังนี้ประสบการณ์ (Experiences)

บุคคลจะรับรู้และเรียนรู้ได้ต้องอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้าในการรับรู้ บุคคลย่อมเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ ที่ไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน จึงเป็นสิ่งที่ผู้สอนควรคำนึงถึงประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ลักษณะของประสบการณ์จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ช้าเร็วต่างกัน ประสบการณ์รูปธรรมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วกว่าประสบการณ์นามธรรม ดังนั้นผู้สอนจึงควรพิจารณาเรื่องการจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วด้วยความเข้าใจ (Understanding) เมื่อผู้เรียนได้รับประสบการณ์แล้วสมองจะตีความและบันทึกประสบการณ์ไว้คือ ความเข้าใจ ดังนั้นผู้สอนจะต้องหาวิธีการสอนและอุปกรณ์การสอนต่างๆ มาใช้ประกอบการสอนเพื่อสร้างประสบการณ์ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาที่สอนอย่างชัดเจน ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523: 73) ให้ความหมายกระบวนการสื่อความหมาย (Communication Process) ว่าเป็นกระบวนการส่งหรือถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ประสบการณ์ ความคิดเห็น ความรู้สึก อารมณ์ ความสนใจ ทศนคติ ค่านิยม และทักษะความชำนาญจากผู้ส่งไปยังผู้รับ

สรุปว่าการสื่อความหมายนั้น ควรประกอบด้วย สาร สื่อ ผู้รับ และ คำนึงถึงการรับรู้ การเรียนรู้ โดยอาศัยการสัมผัสทั้งห้า ซึ่งสามารถรับรู้และเรียนรู้ผ่าน การเห็นของจริง ฟังจากประสบการณ์ตรงและสัมผัสจริง ส่งผลให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากการประเมินผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปี 2551 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2551: 106) โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับสื่อเพื่อการอบรมเกษตรกร ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านสื่อประกอบการสอน เช่น ยังขาดโปสเตอร์สำหรับให้ความรู้แก่เกษตรกร ผู้เข้ารับการอบรม ผู้วิจัย จึงลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลเป็นเวลา 2 ปี โดยจัดลำดับปัญหาดังนี้ คือ 1) ปัญหา

องค์ความรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ที่เกิดขึ้นจริงในการทำการเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ยังขาดการรวบรวมองค์ความรู้ 2) ขาดสื่อในการเผยแพร่องค์ความรู้เกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการรวบรวมองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านมาพัฒนาเป็นสื่อเพื่อช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในการฟังคำบรรยายจากวิทยากรและสามารถนำสื่อกลับไปใช้ประโยชน์ที่บ้านได้ โดยกระบวนการพัฒนาสื่อในครั้งนี้ นอกจากจะช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในศูนย์ฯ แล้วยังส่งเสริมการมีส่วนร่วมพัฒนาสื่อเพื่อการศึกษาเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จนเพื่อเผยแพร่แก่เกษตรกรผู้สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์ประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาสื่อการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาจากสื่อการศึกษาที่พัฒนาโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจ ที่มีต่อสื่อการศึกษาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ศึกษา
ประชากรที่ศึกษาคือ ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากร เกษตรของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เลือกกลุ่มประชากรแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ และปัญหาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

2.1 กลุ่มตัวอย่างเพื่อการศึกษากระบวนการพัฒนาสื่อการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 1) ปราชญ์ชาวบ้าน (พระภิกษุ) 1 รูป 2) วิทยากร 7 คน 3) เกษตรกรผู้ผ่านการประเมินโดยศูนย์ฯ 10 คน นักวิชาเกษตรตำบล 3 คน รวมทั้งสิ้น 21 รูป/คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างเพื่อการศึกษาประสิทธิภาพสื่อและความพึงพอใจที่มีต่อสื่อการเรียนรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ ผู้สมัครใจเข้าศึกษาเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 176 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในครั้งนี้ประกอบด้วย

1) ประเด็นระดมความคิดศึกษาองค์ความรู้เพื่อการจัดสนทนากลุ่มด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาสื่อของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน 2) แบบวัดผลสัมฤทธิ์การศึกษาผ่านสื่อการเรียนรู้โดยกระบวนการมีส่วนร่วม 3) แบบประเมินความพึงพอใจสื่อการเรียนรู้

4. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.1 ประเด็นการระดมความคิดเพื่อการศึกษาองค์ความรู้เรื่องเกษตร 1 ไร่ ไม่ยากไม่จน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ศึกษาแนวคิดหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ จากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นวิเคราะห์องค์ความรู้เกษตร 1 ไร่ ไม่ยากไม่จน เพื่อกำหนดหัวข้อที่จะสัมภาษณ์ และกำหนดวัตถุประสงค์ของการสร้างแบบสัมภาษณ์ การสร้างประเด็นคำถามสำหรับใช้ในการระดมความคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้ โดยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตสื่อการเรียนรู้รวมทั้งสิ้น 21 รูป/คน เพื่อให้ได้ประเด็นในการระดมความคิด

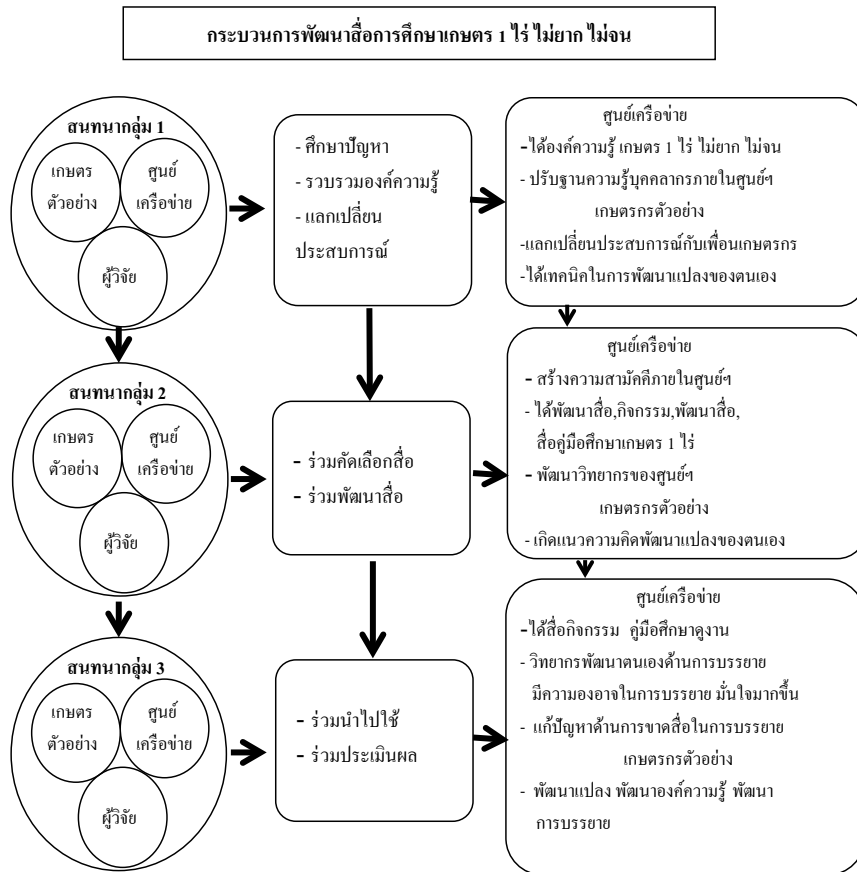
ในการจัดสนทนากลุ่ม นำประเด็นที่สร้างขึ้นเสนอนักวิชาการเกษตรตรวจสอบตามความเหมาะสมของประเด็น และนำประเด็นที่สร้างขึ้นไปใช้กับการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1

4.2 แบบทดสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้ที่ผ่านการพัฒนาสื่อโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ศึกษาแนวคิด หลักการเกี่ยวกับการพัฒนาแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ทำสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 เพื่อสร้างแบบทดสอบประกอบด้วยบุคคล 21 รูป/คน โดยนำองค์ความรู้จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 ไปสร้างข้อคำถามสำหรับใช้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา นำแนวคำถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมของภาษาแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข และนำแบบทดสอบไปทดลองต่อไป

4.3 แบบประเมินความพึงพอใจสื่อการเรียนรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศึกษาแนวคิด หลักการเกี่ยวกับการพัฒนาแบบประเมินความพึงพอใจจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดรูปแบบสอบถามเป็นสองส่วน คือแบบปลายปิดที่มีลักษณะการตอบแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับของเบสท์ (Best) และแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อสอบถามความคิดเห็นอื่นๆ

ผลการวิจัย

1. กระบวนการพัฒนาสื่อการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สรุปได้ดังภาพ

กระบวนการพัฒนาสื่อการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ หลังจากผู้วิจัยเข้าศึกษาปัญหาและข้อมูลบริบทของพื้นที่ ลงปฏิบัติภาคสนามวิจัยแล้วได้กระบวนการดังนี้

ลำดับที่หนึ่ง การสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาปัญหารวบรวมองค์ความรู้เกษตร 1 ไร่ 1 งาน 1 ไม่นอน ให้เป็นเอกภาพ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำเกษตร 1 ไร่ 1 งาน 1 ไม่นอน โดยมีบุคคล 4 กลุ่ม คือ ผู้วิจัย ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกรตัวอย่าง และนักวิชาการเกษตร ผลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 คือ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านต้ององค์ความรู้เกษตร 1 ไร่ 1 งาน 1 ไม่นอน อีกทั้งปรับฐานความรู้ของ

บุคคลทั้ง 4 กลุ่มให้เกิดเอกภาพ เกษตรกรตัวอย่าง แลกเปลี่ยนประสบการณ์ นำไปพัฒนาแปลงเกษตรของตนต่อไป

ลำดับที่สอง การสนทนากลุ่มครั้งที่สอง เพื่อรวมตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มครั้งแรก พร้อมทั้งคัดเลือกสื่อและพัฒนาสื่อ ซึ่งสื่อที่เลือกคือบ้านดินตัวอย่าง จุดสาธิต และสื่อสิ่งพิมพ์ ผู้วิจัยร่วมกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และเกษตรกรตัวอย่างสร้างบ้านดินตัวอย่างขนาด กว้าง 3 เมตร ยาว 4 เมตร ประกอบด้วยห้องครัว ห้องน้ำ ห้องนอน ใช้ระยะเวลา 2 เดือนจึงแล้วเสร็จ สร้างจุดสาธิตการทำอิฐดินจุดสาธิตการเลี้ยงหมูหลุม แปลงสาธิตเกษตร 1 ไร่ 1 งาน 1 ไม่นอน จัดทำคู่มือการทำเกษตร วิธีการทำบัญชีครัวเรือน และภาพไว้นิติตตามจุดต่างๆ

ลำดับที่สาม การสนทนากลุ่มครั้งที่สามนั้น หลังจากพัฒนาสื่อการเรียนรู้สื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ร่วมประชุมข้อปัญหา แนวคิด วิธีการ การใช้สื่อการเรียนรู้สื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จนที่พัฒนาขึ้น โดยจัดลำดับ จัดบุคคล ตามหัวข้อต่างๆ คือ บ้านดินตัวอย่าง แปลงสาธิตเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน หมูหลุม และการทำบัญชีครัวเรือน โดยให้ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และเกษตรกร ตัวอย่าง เป็นวิทยากรตามจุดต่างๆ ผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตการณ์และถ่ายภาพ

2. การวัดผลสัมฤทธิ์จากการใช้สื่อศึกษาการทำเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน สร้างขึ้นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอ กุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พัฒนาการวัดผลสัมฤทธิ์ในสองลักษณะคือ 1) วัดโดยใช้แบบทดสอบ (Test) 2) วัดโดยการสังเกต (Observation) (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543: 96-112) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้สื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยค่าเฉลี่ยคะแนนการเรียนรู้ด้วยสื่อที่ผลิตขึ้นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน (ก่อน $\bar{X} = 13.32$, S.D. = 1.92 หลัง $\bar{X} = 18.08$, S.D. = 1.34) และค่า t ที่คำนวณได้ ($t = 27.70$)

3. ผลการประเมินและวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ศึกษาเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอ กุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงสุดคือ ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปประยุกต์ใช้งานได้ มีค่าเฉลี่ยลำดับที่ 1 ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = 0.53) ค่าเฉลี่ยลำดับที่ 2 คือ ความพอใจในภาพรวม และความเหมาะสมของ สื่อ กิจกรรม และพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = 0.50) ค่าเฉลี่ยลำดับที่ 3 ความเหมาะสมระยะของสื่อ ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = 0.47) พบความพึงพอใจในระดับปานกลางเรื่อง

อาหาร อาหารว่าง เครื่องดื่ม มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$, S.D. = 0.53) นอกจากนั้นในข้ออื่นๆ ความพึงพอใจยังอยู่ในระดับมากตามเกณฑ์ ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.27) ค่าความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะของผู้ศึกษาเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน พบว่าผู้เข้าศึกษา มีความต้องการที่จะไปศึกษากับเกษตรกรตัวอย่างในพื้นที่ใกล้เคียงศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพิ่มขึ้น มีความต้องการวิทยากรมากขึ้นให้ทั่วถึงต่อจำนวนผู้ศึกษา เวลาที่ใช้ในการศึกษาเพิ่มขึ้น และควรมีจุดบริการน้ำดื่มระหว่างทางเพิ่มขึ้น

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาสื่อการเรียนรู้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอ กุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ข้อสรุปดังนี้

1. ผลที่ได้รับเชิงคุณภาพได้จาก 2 ลักษณะ

1.1 ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มวิทยากรของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอ กุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าการบรรยายหลังจากมีสื่อสิ่งพิมพ์ บ้านดินตัวอย่างและจุดสาธิตทำให้มีความมั่นใจมากขึ้น ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มผู้ศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน พบว่าผู้ศึกษามีความตื่นตัวและผู้ศึกษาที่มีขนาดเล็กกลุ่มใหญ่ไม่พบการหลบเลี่ยงหรือไม่ตั้งใจฟังมากขึ้น มีการตอบคำถามเพิ่มขึ้นเมื่อวิทยากรถามคำถามตามแผนกิจกรรม และในระหว่างชมแปลงสาธิต ผู้ศึกษาได้ตั้งคำถามเพื่อนำไปพัฒนาพื้นที่ไร่นาของตนเองมากขึ้น การชมบ้านดินตัวอย่าง ผู้ศึกษามีความตื่นตัว ต้องการสัมผัส และทดลองนั่ง นอน ขอดทดลองเข้าใช้ห้องน้ำของบ้านดินตัวอย่างโดยชาย โพลีลิตา (2550: 310-327) กล่าวว่า การวิจัยภาคสนาม

(Fieldwork) คือ การเฝ้าสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้น ในชีวิตประจำวันของคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อรวบรวมเอา “ข้อมูล” คือหลักฐานที่ต้องการมาวิเคราะห์ เพื่อตอบคำถามในการวิจัย สิ่งที่น่าสนใจเห็นคือปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมัน นักวิจัยไม่มีส่วนในการกำหนดความเป็นไปของสิ่งเหล่านั้น เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เหล่านั้นแหละคือสิ่งที่จะต้องสังเกต และเป็นวิธีหนึ่งเท่านั้นในการเก็บข้อมูล

2. ผลสัมฤทธิ์เชิงปริมาณ

2.1 ประสิทธิภาพของสื่อเอกสาร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน มีค่าเท่ากับ 80.83/88.50 เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ 80/80 ปรากฏว่าสื่อเอกสาร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ที่พัฒนาขึ้นนั้น มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด โดยประเมินคุณภาพของสื่อเอกสาร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน

2.2 ผลสัมฤทธิ์จากการศึกษาสื่อเอกสาร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน หลังการศึกษาสื่อสูงกว่าก่อนศึกษาสื่ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.3 ความพึงพอใจของผู้ศึกษาที่มีต่อสื่อเอกสาร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน อยู่ในระดับมาก และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการพัฒนาสื่อการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบไปด้วย 3 ลำดับคือลำดับที่หนึ่ง ศึกษาปัญหา รวบรวมองค์ความรู้เอกสาร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน แลกเปลี่ยนประสบการณ์

ลำดับที่สอง ร่วมตรวจสอบองค์ความรู้ที่ได้ พร้อมทั้งคัดเลือกสื่อและพัฒนาสื่อ ลำดับที่สาม การร่วมใช้สื่อการศึกษา เอกสาร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ร่วมประเมินผลจากกระบวนการทั้งสามลำดับนั้น

กระบวนการมีส่วนร่วมสอดคล้องกับ โคเฮน และ อัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1980) ได้สร้างกรอบพื้นฐานเพื่อการอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในแง่รูปแบบ ซึ่งเป็นชนิดของการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนา 4 ประเด็น คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดความต้องการ จัดลำดับความสำคัญ การเลือกนโยบาย โดยเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในระยะเริ่มต้น ระยะวางแผน ระยะดำเนินการ ทำกิจกรรม และการตัดสินใจทำตามแผนที่วางไว้ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน เป็นการมีส่วนร่วมโดยการให้สนับสนุนทางด้านทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การให้ความร่วมมือรวมทั้งการร่วมแรงร่วมใจ การประสานงานและการขอความช่วยเหลือ 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องผลประโยชน์จากความสำคัญของผลประโยชน์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ซึ่งผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการนั้นๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ เป็นโทษคุณทั้งหมด สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตคือพิจารณาจากความชอบและความคาดหวังซึ่งจะมีอิทธิพลมากสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้และวันรักษ์ มิ่งมณีนาคน (2531: 11-14) ได้อธิบายถึงกระบวนการพัฒนาชนบท โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นพบปัญหา และการคัดเลือกที่จะแก้ไขตามลำดับก่อนหรือหลัง 2) สาเหตุของปัญหาที่ลงความเห็นแล้วว่าเป็นปัญหาสำคัญอันดับแรก การทราบสาเหตุของปัญหาก็เพื่อให้การแก้ไขนั้นตรงจุด เป็นการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา 3) การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา การแก้ปัญหา แต่ละ

อย่างอาจแก้ได้มากกว่า 1 วิธี 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน และร่วมดำเนินงานได้ 5) การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการติดตามผลมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงความก้าวหน้าและความสัมฤทธิ์ผลของการดำเนินงานในกิจกรรมด้านต่างๆ

2. ประสิทธิภาพของสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ผู้ศึกษาองค์ความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอภูหินรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ผ่านการทดลองหาประสิทธิภาพ พบว่าคะแนนเฉลี่ยของคะแนนทดสอบระหว่างศึกษาสื่อเกษตร (E_1) มีค่าเท่ากับ 80.83 และร้อยละของค่าคะแนนเฉลี่ยของคะแนนการทดสอบหลังการศึกษา (E_2) มีค่าเท่ากับ 88.50 แสดงว่าประสิทธิภาพของศึกษาสื่อเกษตร สื่อ กิจกรรม เกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน มีค่าเท่ากับ 80.83/88.50 เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ 80/80 ปรากฏว่าศึกษาสื่อเกษตรเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ที่พัฒนาขึ้นนั้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งประสิทธิภาพของการศึกษาสื่อเกษตรดังกล่าวได้ดำเนินการศึกษาวิจัยตามหลักการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งเป็นการพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน การดำเนินการสร้าง แก้ไข ปรับปรุงโดยผู้เชี่ยวชาญ มีการนำไปทดลอง (Try out) หาประสิทธิภาพสื่อ โดยการเก็บคะแนนในขั้นตอนเดียว (3 คน) มีค่าเท่ากับ 61.67/81.67 จากผลการทดลองพบคำแนะนำวิทยากรพูดเสียงเบา และเร็ว วิทยากรไม่เปิดโอกาสให้ถาม คู่มือศึกษาสื่อเกษตรมีสีไม่สดใส ผู้วิจัยนำปัญหาที่ได้แก้ไข เพิ่มการใช้เครื่องขยายเสียงขนาดเล็กแบบพกพากำหนดจุดให้วิทยากรถามทุกจุดที่ศึกษาเสร็จ คู่มือ พิมพ์ด้วยหมึกที่มีคุณภาพและกระดาษที่เหมาะสม เมื่อปรับปรุงแล้วเสร็จนำไปใช้ในการทดลองกลุ่ม (9 คน) พบว่าการศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ร้อยละของคะแนนการทดสอบระหว่างศึกษามีค่าเท่ากับ 71.67

ร้อยละของคะแนนการทดสอบหลังศึกษาสื่อมีค่าเท่ากับ 87.78 แสดงว่า ประสิทธิภาพของศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน สำหรับผู้ศึกษาสื่อเกษตร นั้น มีค่าเท่ากับ 71.67/87.78 จากผลการศึกษา และสังเกตขั้นตอนกลุ่ม 9 คน ปัญหาที่พบคือ ระยะทางที่ศึกษาสื่อเกษตรมีระยะไกล ผู้ศึกษามีความเหนื่อย ทำให้ขาดสมาธิจดจ่อกับสิ่งที่พบเห็น วิทยากร 1 คน ที่บรรยายไม่สามารถควบคุมการบรรยายของการศึกษาสื่อเกษตรได้ทั่วถึง คู่มือที่ศึกษาสื่อเกษตรมีบางภาพ เล็กไป จึงนำปัญหาที่ได้ปรับปรุงแก้ไขดังนี้ กำหนดจุดพักเป็นระยะในการศึกษาสื่อเกษตร และมีกิจกรรมหรือเรื่องเล่าหรือให้ผู้ศึกษาสื่อเกษตรถามในข้อสงสัยระหว่างพัก หากมีผู้ศึกษาสื่อเกษตรกลุ่มใหญ่เพิ่ม วิทยากรเข้ามาร่วมเดินปะปนไปกับกลุ่มผู้ศึกษาสื่อเกษตรเพื่อจัดกลุ่ม จัดบรรยากาศให้เหมาะสม ปรับภาพให้มีขนาดใหญ่ขึ้น และนำคู่มือไปทำเป็นบอร์ดขนาดใหญ่และวางไว้ตามจุดเมื่อปรับปรุงเสร็จนำไปใช้ในการทดลองภาคสนาม (30 คน) กระทั่งได้ประสิทธิภาพมีค่าเท่ากับ 80.83/88.50 เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ 80/80 ปรากฏว่าการศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จนที่พัฒนาขึ้นนั้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด สอดคล้องกับ บุญชม ศรีสะอาด (2543: 100-103) ได้กล่าวถึงการหาประสิทธิภาพของสื่อ ซึ่งสรุปได้ว่า จะต้องมีการนำไปทดลองเป็นรายบุคคลแบบ 1:1 ก่อนสังเกตพฤติกรรม ทดลองหาประสิทธิภาพเพื่อหาข้อบกพร่อง แล้วนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข ต่อจากนั้นนำไปทดลองให้กลุ่มย่อย ประมาณ 9 คน แบบ 1:3 นำข้อบกพร่องที่ได้มาดำเนินการแก้ไขปรับปรุงอีกครั้ง แล้วนำไปทดลองกลุ่มใหญ่จนเชื่อได้ว่ามีประสิทธิภาพ

3. ผลจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอภูหินรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับสถิติที่

.01 นั่นคือตัวแปรทั้งสองตัวมีความสัมพันธ์กัน โดยค่าเฉลี่ยคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ของผู้ศึกษาหลังศึกษาสื่อ ($\bar{X} = 18.08$, S.D. = 1.34) สูงกว่าก่อนศึกษาด้วยสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ($\bar{X} = 13.32$, S.D. = 1.92) และจากการคำนวณพบว่าค่า t ที่คำนวณได้ ($t = 27.70$) มีค่ามากกว่าวิกฤต ($t\text{-table} = \alpha 0.01$ df 175, $t = 2.604$) กล่าวคือ คะแนนหลังการศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน สูงกว่าก่อนศึกษาด้วยการศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่าสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ทำให้ผู้ศึกษา มีความรู้เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสื่อดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการหาประสิทธิภาพหลายขั้นตอนมีความเหมาะสมทำให้หลังจากที่ได้ศึกษาผู้ศึกษาสามารถเข้าใจมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นปัญหาประสบการณ์นั้นถ่ายทอดด้วยของจริง ประกอบสื่อและกิจกรรมที่เหมาะสมช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดการเรียนรู้สนใจใคร่เข้าไปทดลองปฏิบัติและสามารถทดลองทำได้ด้วยตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรางค์ ประการ (2544: 32-58) ได้ศึกษาเรื่องความต้องการใช้สื่อในการส่งเสริมการเกษตรของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในจังหวัดชัยภูมิ พบว่าความต้องการใช้สื่อของผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล สื่อด้านวัสดุที่ต้องการใช้มาก ได้แก่ เอกสารแนะนำ เอกสารวิชาการ เอกสารคู่มือ สื่อด้านเครื่องมืออุปกรณ์มีความต้องการใช้มาก และสุจิรา กิจเจริญ (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ของผู้อำนวยการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 2 พบว่าประเภทของสื่อที่ใช้เพื่อการประชาสัมพันธ์ของผู้อำนวยการศูนย์บริการเรียงตามลำดับดังนี้ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อมวลชนและสื่อโสตทัศน ผลการดำเนินการประชาสัมพันธ์ในระดับมาก สมศรี ภัทรธรรม (2540: 117) ที่ผลการศึกษาพบว่า จากการศึกษา โครงการพัฒนาออยตุง เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ก่อนและหลังพบว่า การศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความคิดเห็นว่าสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับสมศรี ภัทรธรรม (2540: 14) ศึกษาผลการศึกษา 3 แห่งคือ 1) เขาค้อทะเลภู 2) สถานีทดลองเกษตรที่สูงภูเรือ 3) สวนอุนงูเรือวโนทยาน พบว่าได้รับประโยชน์ปานกลางจากการศึกษาสถานที่ดังกล่าว ความรู้ก่อนและหลังการศึกษาพบว่าการศึกษาทั้ง3แห่ง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และจะนำความรู้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง

กล่าวโดยสรุป จากการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งประกอบไปด้วย บ้านดินตัวอย่าง จุดสาธิตทำอัฐดิน จุดสาธิตการเลี้ยงหมูหลุม แปลงตัวอย่างเกษตรการทำบัญชีครัวเรือน ภาพประกอบ และคู่มือการศึกษา นั้นผลสัมฤทธิ์จากการศึกษา พบว่าความรู้หลังการศึกษา สูงกว่าก่อนศึกษามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงสามารถนำไปใช้เป็นสื่อการศึกษาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้

4. ความพึงพอใจต่อสื่อ ผลจากแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ศึกษาเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นั้นพบว่า ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงสุดคือ ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปประยุกต์ใช้งานได้ ($\bar{X} = 4.11$ S.D. = 0.53) ความพึงพอใจในระดับรองลงมาคือ ความพอใจในภาพรวม และความเหมาะสมของ สื่อ กิจกรรม และพื้นที่ ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = 0.50) ความพึงพอใจในระดับ ปานกลาง

เรื่อง อาหาร อาหารว่าง เครื่องดื่ม ($\bar{X} = 3.41$, S.D. = 0.53) นอกจากนั้นในข้ออื่นๆ ความพึงพอใจยังอยู่ในระดับมากตามเกณฑ์ และได้ค่าเฉลี่ยรวม 3.92, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 0.27 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมศรี ภัทรธรรม (2542: 51) ที่ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินการศึกษาพื้นที่เกษตรดอยตุง มีความพอใจมากร้อยละ 3.76 และสมศรี ภัทรธรรม (2540: 65) ศึกษาศูนย์การศึกษาพื้นที่เกษตรห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี มีความพึงพอใจระดับปานกลางร้อยละ 3.54

กล่าวโดยสรุป จากการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ได้รับความรู้ ความเข้าใจ มากขึ้นในการศึกษาสื่อเกษตร 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยรวมร้อยละ 3.92

ปัญหาและอุปสรรค

1. การวิจัยแบบการมีส่วนร่วมนั้นพบปัญหาในการวิจัยคือระยะเวลาที่ยาวนาน เพราะต้องอาศัยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องหลายกลุ่มบุคคล ต้องมี

ความอดทนในการลงพื้นที่จริง เข้าถึงวิถีชีวิตจริงของเกษตรกร จึงควรวางแผนให้พร้อม

2. การรวบรวมองค์ความรู้ที่เกิดจากปัญหาประสบการณ์เกษตรกรนั้น ใช้การจัดสนทนากลุ่มอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องลงพื้นที่ศึกษาจริง เป็นระยะ 1-2 ฤดูการเก็บเกี่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป การทำวิจัยในลักษณะการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) นั้น ผู้วิจัยจะต้องอาศัยธรรมคืออิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักในงาน 2) วิริยะ ความเพียรขยันพยายาม 3) จิตตะ ความคิดเอาจิตผูกพัน 4) วิมังสา ความไตร่ตรองหมั่นใช้ปัญญา ผู้วิจัยควรจะต้องมีทุกข้อขาดข้อใดไป งานวิจัยก็ไม่อาจสำเร็จได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสื่อการศึกษาด้านอื่นๆ ประกอบ

2.2 การผลิตสื่อการศึกษาควรมีการพัฒนาไปในรูปแบบอื่นๆ เช่น รูปแบบเสมือนจริงผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2551). การประเมินผลการดำเนินโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: กองนโยบายเทคโนโลยีการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2523). เทคโนโลยีและสื่อทางการศึกษา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2543). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- ฐาปนีย์ ธรรมเมธา. (2541). สื่อการศึกษาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : โครงการผลิตตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2542). การศึกษาผลของการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร โดยวิธีการศึกษาของประชาชนผู้สนใจในการเกษตร. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____. (2544). การศึกษาผลของการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร โดยวิธีการศึกษาของประชาชนผู้สนใจในการเกษตร. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สมศรี ภัทรธรรม. (2540). การศึกษาศูนย์การพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสะอัญ จังหวัดเพชรบุรี เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการถ่ายทอดเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุจิตรา กิจเจริญ. (2547). การใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ของผู้อำนวยการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 2. กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุภาวงศ์ ประภาร. (2544). ความต้องการใช้สื่อในการส่งเสริมการเกษตรของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดชัยภูมิ. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. (1980). Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity. **World Development** 8 (5): 213-235.
- Erwin, William. (1976). **Participation Management: Concept, Theory and Implementation**. Atlanta: Georgia state University.